

NOGAY TÜRKÇESİNİN ÜNSÜZ DÜZENİ

Nogay Türkçesi yazı dilinde on dokuz ünsüz fonem bulunmaktadır:

/b/, /w/, /ɣ/, /g/, /d/, /c/, /z/, /q/, /k/, /l/, /m/, /n/, /ñ/, /p/, /r/, /s/, /t/, /ʃ/, /y/

Bu ünsüzler kelimedeki bulunabildikleri konumlara göre şöyle tasnif edilebilirler:

Ön ses durumunda bulunabilen ünsüzler	/b/, /y/, /q/, /k/, /m/, /p/, /s/, /ʃ/, /t/, /d/
İç ses durumunda bulunabilen ünsüzler	/b/, /w/, /d/, /c/, /ɣ/, /g/, /q/, /k/, /l/, /m/, /n/, /ñ/, /p/, /r/, /s/, /ʃ/, /t/, /y/, /z/
Son ses durumunda bulunabilen ünsüzler	/q/, /k/, /l/, /m/, /n/, /ñ/, /p/, /r/, /s/, /ʃ/, /t/, /w/, /y/, /z/

/d/ ünsüzü Nogay Türkçesinde az sayıda kelimedeki olmakla birlikte söz başında da bulunabilmektedir:

dört, doñız, direk, dolqın, deñiz, dawıs, dulpar, dömbek vb.

/b/ ünsüzü Nogay Türkçesi konuşma dilinde iki ünlü arasında (Intervokal) iken dış-dudak v'sine dönebilir⁴⁶:

yiber- [yiver-], *şıvın* [şıvın], *qabaq* [qavaq], *yip+i* > *yibi* [yivi], *qara bala* [qara vala], *eki baylam* [eki vaylam].

Bu duruma akıcı ünsüzler komşuluğunda da rastlanabilir:

qarbiz [qarviz], *arba* [arva], *borbay* [borvay], *qalbır* [qalvır] vb.

Kelime sonunda bulunan /p/ ise ünlü ile başlayan bir ek aldığında /b/ üzerinden çift dudak v'sine; /w/ değişir⁴⁷:

şap-ıs > *şabıs* [şawıs], *yap-ılğan* > *yabilğan* [yawılğan], *sep-e-di* > *sebedi* [sewedi], *kep-ip* > *kebip* [kewip] vb.

Konuşma dilinde son ses durumundaki /p/'den sonra ünlü ile ya da /y/ ile başlayan bir kelime geliyorsa /p/ ünsüzü ötümlüleşerek /b/'ye değişir, ancak bu durum yazıya yansıtılmaz:

sındırıp alğan [sındırıbalğan], *berip yiberdi* [berib yiwerdi], *qarap ozuw* [qarab ozuw] vb.

/q/ ünsüzü konuşma dilinde /x/'ye değişme eğilimindedir⁴⁸:

toqta- [toqta- ~ toxta-], *uqla-* [uqla- ~ uxla-], *aqşa* [aqşa ~ axşa], *qardaş* [qardaş ~ xardaş] vb.

Konuşma dilinde /k/ ünsüzü iki ünlü arasında iken veya sonunda akıcı veya ötümlü ünsüz bulunduran bir kelimedenden sonra geldiği zaman /g/ ünsüzüne döner, fakat bu yazıya yansıtılmaz:

bilek+i > *bilegi*, *kerek+im* > *keregim*, *sen kim* [sen gim], *ol kerek* [ol gerek] vb.

Benzer biçimde iki ünlü arasında kalan /q/ ünsüzü /ɣ/'ye döner:

mıq+ım > *mıɣım*, *qaq-uw* > *qaɣuw* vb.

⁴⁶Grammatika nogayskogo yazıka, çast I Fonetika i morfologiya, (Red.) N.A. Baskakov, Çerkessk 1973, s. 39.

⁴⁷Baskakov, N.A., Nogayskiy yazık i ego dialektı, Moskva-Leningrad 1940, s. 23.

⁴⁸Grammatika nogayskogo yazıka, çast I Fonetika i morfologiya, (Red.) N.A. Baskakov, Çerkessk 1973, s. 44.

N.A. Baskakov, *Nogayskiy yazık i ego dialekti* adlı eserinde Nogay Türkçesinin fonemlerini gösterdiği tablonun altına alıntı seslerin ayrılması durumunda Nogay Türkçesi ile Kazak Türkçesi ve Karakalpak Türkçesi ses sistemlerinin tamamıyla uyduğu notunu düşmüştür⁴⁹.

Nogay Türkçesi ağızlarında ön ses durumunda genel olarak /y ~ c ~ j/ kararsızlığı, dağılımlı olarak /s ~ ş/ ve /ş ~ ç/ değişimleri bulunmaktadır. Ancak yazı dilinin ünsüz sesleri sesletim yerleri ve biçimlerine göre aşağıdaki tabloda olduğu gibi nitelenir:

		Çift Dudak	Dişeti	Dişeti- Damak	Damak	Yumuşak damak
Kapanma	Ötümsüz	/p/	/t/		/k/	/q/ (/~x/)
	Öümlü	/b/	/d/		/g/	/ɣ/
Kapanma- Daralma	Ötümsüz			(/ç/)		
	Öümlü			/c/		
Daralma	Ötümsüz		/s/	/ş/		
	Öümlü	/w/	/z/	(/j/)	/y/	
Burun	Ötümsüz					
	Öümlü	/m/	/n/		/ñ/	
Yan	Ötümsüz					
	Öümlü		/l/			
Çarpmalı	Ötümsüz					
	Öümlü		/r/			

⁴⁹Baskakov, N.A, a.g.e., s. 27.